

PIETER A.M. SEUREN
Modale Klokkenhuizen *

0 Inleiding

Dit opstel gaat over prelexicale syntaxis, en speciaal de toepassing ervan op modale werkwoorden. In eerste instantie die in het Nederlands, maar de manier waarop ze worden bekeken en de analyse waaraan ze worden onderworpen vragen om toepassing op andere talen. Het is derhalve een detailstudie met bredere oogmerken. We zullen ons, na een wat uitvoerig inleidend stuk over de prelexicale syntaxis in het algemeen, speciaal richten op de semantiek van de werkwoorden *kunnen*, *moeten* en *mogen*. De syntaxis staat niet centraal maar speelt toch een centrale rol. Het blijkt nl. dat we een heel eind komen met de semantische analyse van deze en talrijke andere werkwoorden wanneer we een of meer 'diepe' lexicale woorden postuleren. Deze 'diepe' woorden onderwerpen we dan aan een aantal grammatikale processen zoals die bekend zijn uit de normale 'open' syntaxis (of uit de morfologie). Zolang de resulterende constructie een categoriaal eiland is (een deelboom onder één woordsoortsymbool) kan ofwel het oorspronkelijke 'diepe' woord worden behouden, ofwel, wanneer meerdere 'diepe' woorden met elkaar zijn verbonden, de categoriale deelboom worden vervangen door een 'oppervlaktewoord'. Zo wordt een verklaring gegeven van het feit dat één lexicaal woord in een aantal verschillende constructies of met verschillende argumentstructuren kan voorkomen. Deze verschillen in de 'open' syntaxis van de betrokken woorden, en tegelijk de vaak daaraan beantwoordende semantische onderscheidingen, worden aldus gereduceerd tot en verklaard door gepostuleerde 'interne', voor het oog verborgen, grammatikale processen binnen in het lexicale woord.

Oudere lezers zullen hier onmiddellijk de theorie van de zg. 'prelexicale syntaxis' herkennen die zo'n twintig jaar geleden nogal opgeld deed¹, maar sindsdien in discrediet is geraakt, deels door een overmaat aan fantasie bij

sommige van haar beoefenaren, deels ook door sociologische processen binnen de taalkunde die zich kennelijk voltrekken ongeacht de intrinsieke waarde van de betrokken theorieën of analyses. Het is mede de bedoeling van dit opstel te laten zien dat het door het taalkundig volksgericht geveld oordeel over de prelexicale syntaxis ondoordacht en voorbarig is geweest.

Zoals bij elke verklarende hypothese hangt de overtuigingskracht van de prelexicale syntaxis af van de mate waarin generalisaties worden mogelijk gemaakt die door alternatieve analyses niet worden toegelaten. Aangezien de semantische analyse van de genoemde werkwoorden, zoals het hoort, ten doel heeft zo veel mogelijk gebruiksgevallen te verantwoorden in zo weinig en zo algemeen mogelijke termen, lijkt het zinvol te onderzoeken welke generalisaties mogelijk zijn binnen een prelexicaal-syntactisch kader en onmogelijk in andere kaders. In de prelexicale syntaxis wordt daarbij speciaal gelet op mogelijke generalisaties vanuit het bestaande arsenaal van syntactische kennis, doordat bekende syntactische regels in de prelexicale analyse worden toegepast. Eerst moeten we echter, gezien de maatschappelijke belasting van het begrip, het nodige in het algemeen zeggen over de prelexicale syntaxis.

1 Prelexicale syntaxis

1.1 Prelexicale syntaxis in de traditionele lexicologie

Bepaalde vormen van prelexicale syntaxis worden van oudsher en zonder dat men daar expliciet weet van heeft beoefend in de lexicologie. De traditionele lexicologie kent de zg. semantische derivaties waardoor een woordbetekenis verrijkt kan worden met bepaalde typisch voorkomende elementen zonder dat de woordvorm verandert. Het meest in het oog springend is wellicht de causatief-derivatie bij werkwoorden en adjectieven. Het Engels kent zeer veel werkwoorden die zowel intransitief als causatief kunnen worden gebruikt (*drop, sink, hang, stick, march, fly*, enz. enz.). Zelfs transitieve werkwoorden komen causatief voor (bv. *build*, als in *The university is building a science park*), soms met semantische specialisatie (zoals bv. *enter*, waarvan de causatieve variant alleen gebruikt kan worden voor items op een lijst of in een systeem; zie onder). Dit proces is wel productief maar niet willekeurig productief. Werkwoorden als *go, leave, fall*, enz. kunnen niet causatief gebruikt worden. Het Frans heeft bv. *monter, descendre, pendre*. Het Nederlands kent *hangen, smelten, schuiven, plakken, blazen, varen, vliegen* en nog zo enkele werkwoorden. In de meeste talen komen adjectieven met de betekenis 'droevig', 'rijk', 'gelukkig' zowel intransitief als causatief voor (*een droevig verhaal, een rijke bron, een gelukkig einde*). Maar variaties zijn ook hier troef. Het Nederlandse *zenuwachtig* bv. laat wel een causatieve derivatie toe in verbinding met een substantief als *geluid*, maar niet met bv. *tafel*. In het Nieuwgricks daarentegen

kan men rustig spreken van een ‘zenuwachtige tafel’ (*nevrikó trapézi*) wanneer die, zoals zo vaak op terrasjes, wiebelt.

De eerste les die we uit dergelijke verschijnselen kunnen leren is dat lexicale processen veelal wel frequent genoeg voorkomen om regelmatig te heten maar toch niet vrijelijk toepasbaar zijn. Een theorie van zulke regelmatigheden zal daarom nooit *predictief* kunnen zijn, zoals men in de syntaxis gewend is, maar alleen *retrodictief*. Dat wil zeggen dat verschijnselen alleen achteraf herkend kunnen worden als regelmatig, maar dat men nooit met zekerheid kan voorspellen dat ze zullen optreden. Het retrodictieve karakter van lexicale verschijnselen heeft ongetwijfeld te maken met het feit dat het lexicon in feite een geheugenbestand is, dat zijn preciese vorm krijgt onder invloed van een enorm complex van historische, maatschappelijke, culturele en pragmatische factoren. Bij een dergelijke hoeveelheid van zeer uiteenlopende factoren is predictie niet meer haalbaar en zal men genoeg moeten nemen met categorieherkenning achteraf. Zo’n situatie is gangbaar en aanvaard in bv. de historische wetenschappen. In de meteorologie is men, zoals bekend, sinds jaar en dag druk doende het retrodictieve karakter van de weersanalyse om te zetten in predictie, doch niet altijd met evenveel succes.

Niet alle lexicaal-semantische derivaties zijn slechts retrodictief. Sommige zijn algemeen productief, en dus predictief. In het Sranan (de Creolentaal van Suriname), bijvoorbeeld, kunnen adjectieven altijd wanneer dat zinvol is zowel causatief als inchoatief gemaakt worden. Het verschil blijkt uit de woordsoort: ze worden dan van adjectief tot niet-duratief werkwoord². Naast een zin als *Mi ede nati* (‘mijn hoofd is nat’) hebben we dan ook *Mi ede e nati* (‘mijn hoofd begint nat te worden’) en *Alen e nati mi ede* (‘de regen maakt mijn hoofd nat’). In de laatste twee zinnen laat het partikel *e* zien dat *nati* een niet-duratief werkwoord is. In zulke gevallen kan men het beste aannemen dat de derivatieregels, en niet de individuele afgeleide items, in het lexicon liggen opgeslagen.

Daarnaast merkt men op dat heel veel talen causativiteit morfologisch of syntactisch uitdrukken, dus met regelmatige aan de oppervlakte tredende vormelijke middelen. Het behoeft geen betoog dat causativiteit als vormelijk waarneembare morfologische of syntactische categorie in de talen van de wereld aan de orde van de dag is. Kennelijk is het echter dus ook vaak een vormelijk *niet*-waarneembare categorie.

1.2 Dative Ridding als argument voor prelexicale syntaxis

Nu zou men voor de tot nu toe genoemde gevallen wellicht nog kunnen volstaan met het postuleren van een causatief nulmorfeem, dat het gebrek aan vormverandering van de aan de afleiding onderworpen woorden zou kunnen verantwoorden. Dit gaat echter niet meer wanneer we de weg vervolgen en meer van dergelijke verschijnselen analyseren. Zo zien we bijvoorbeeld het volgende betrekkelijk regelmatige maar niet vrijelijk productieve verschijnsel,

dat ik aan het Frans zal illustreren. Nogal wat Franse werkwoorden vertonen de eigenschap dat ze zowel een direct als een indirect object toelaten, waarbij elk van beide weglaatbaar is. Wanneer het indirect object wordt weggelaten blijft alleen het direct object over, dat in de accusatiefnaamval komt (*le, la, les*). Het opvallende is nu dat wanneer het direct object wordt weggelaten het overblijvende argument van status verandert en direct object wordt, en dus in de accusatief komt te staan of subject kan worden van een passieve zin. Dit is een voorbeeld van een meer algemeen verschijnsel dat we 'Dative Ridding' zullen noemen³. Voorbeelden zijn *payer, servir, souffler* ('<een tekst><aan een acteur> souffleren'), *fournir, conseiller, refuser, déléguer, voler, dérober*. Zo vindt men naast *voler de l'argent à la vieille dame* ook *voler de l'argent* en *voler la vieille dame*, wat dan kan betekenen 'de oude dame stelen' en 'de oude dame bestelen'. *J'ai été volé* betekent typisch 'ik ben bestolen', en niet 'ik ben gestolen' (hoewel deze laatste betekenis in bepaalde contexten natuurlijk wel de juiste kan zijn). Ook in andere talen komt dit verschijnsel voor. In het Nederlands zeggen we bv. naast *de rekening aan de dokter betalen* ook *de rekening betalen* en *de dokter betalen*⁴.

Nu kan men desgewenst deze vorm van Dative Ridding in een (retrodictieve) regel vatten die men kan zien als de weergave van een soms in het lexicon werkzaam proces. Maar een methodologisch bewuste taalkundige zal liever niet zo maar steeds nieuwe regels tegen zijn bestaande apparatuur aanklat-schen. Liever zal hij onderzoeken of er geen diepere regelmaat achter de verschijnselen schuilgaat. Hier is dit overduidelijk het geval. Wanneer we immers een werkwoord als *servir* vervangen door de syntactische (eiland)constructie *faire manger*, dan zien we dezelfde vorm van Dative Ridding optreden:

(1) a. Je sers l'omelette au client	(2) a. Je fais manger l'omelette au client
b. Je sers l'omelette	b. Je fais manger l'omelette
c. Je sers le client	c. Je fais manger le client

Nu is voor de zinnen met *faire manger* een goede, thans in beginsel algemeen aanvaarde, verklaring en beschrijving voorhanden (Seuren 1972; Evers 1975). Het Franse causatieve werkwoord *faire*, naast enkele andere verba zoals *laisser, voir, entendre, envoyer*, die, zij het onder variërende restricties, dezelfde constructie vertonen, induceert de cyclische transformatieregel Predicate Raising (PR), die ook bv. in het Nederlands en het Duits veelvuldig optreedt. Hierdoor wordt de lagere V met de hogere in één V-eiland verenigd en verdwijnt de S-knoop boven de lagere V. Het overige materiaal van de ingebedde (lagere) S wordt, in dezelfde volgorde, gehecht aan de hogere S, gewoon naast (rechts van) diens eigen materiaal. Bij herhaalde cyclische toepassing ontstaat een groepje V's aan de ene kant en een groepje NP-termen aan de andere (zoals bv. in de Nederlandse (bij)zin ...*dat Jan Marie de hond de krant heeft proberen te leren laten halen*). De hogere S krijgt in zo'n geval een complex V-ei-

land en een reeks NP-terminen. Terwijl nu het Nederlands in beginsel geen limiet stelt aan het aantal aldus verzamelde NP-argumenten (in de praktijk wordt de limiet bepaald door psycholinguïstische factoren van verwerkbaarheid), stelt het Frans een bovengrens van drie. De eerste NP wordt subject, de tweede NP (dus het oorspronkelijke subject van de lagere S) wordt indirect object en de derde wordt direct object. Het indirect object komt dan, waarschijnlijk postcyclisch, achterop te staan in de vorm van een *à*-bepaling. In de *faire*-constructie is het indirect object dus afgeleid en niet oorspronkelijk: het is het gevolg van het feit dat het maximum van drie NP's is bereikt⁵. Wanneer er nu maar twee NP's zijn, dan is er geen behoefte aan een indirect object, en wordt de tweede NP gewoon direct object, en komt dus in de accusatief. In de *faire*-constructie is Dative Ridding dus een automatisch structureel gevolg van het aantal onder een S-knoop aanwezige NP-argumenten.

Aangezien nu die lexicale werkwoorden die Dative Ridding vertonen allemaal een causatieve (*faire*) of admissieve (*laisser*) betekenis vertonen, ligt het voor de hand verband te leggen tussen Dative Ridding bij lexicale werkwoorden en bij de 'open' syntactische constructies die we aantreffen bij verba als *faire* en *laisser*, te meer omdat lexicale predikaten, net als de Franse 'open' syntaxis, in het algemeen niet meer dan drie 'kale' NP-terminen toelaten. Ik druk me met opzet voorzichtig uit en spreek slechts van 'verband leggen'. In de vroegste vormen van prelexicale syntaxis was men minder voorzichtig. Daar stelde men⁶, achteraf te boud, dat causatieve werkwoorden eenvoudig moesten worden beschouwd als lexicale vervangers van complexe categoriale eilanden, tot stand gekomen via Predicate Raising en van de vorm 'CAUSE-TO-...'. Het bekendste (beruchtste) voorbeeld is McCawley's analyse van het Engelse *die* als 'BECOME-DEAD' en van *kill* als 'CAUSE-TO-DIE', dus als 'CAUSE-TO-BECOME-DEAD'⁷. Praktisch alle kritiek op de prelexicale syntaxis heeft zich, zoals we zullen zien, vastgebeten op de restrictieloosheid van de gepostuleerde substituties. Het eigenlijke principe van de theorie wordt daardoor inhoudelijk niet aangetast. Helaas heeft echter de kritiek op een niet-essentieel punt de essentie van de theorie meegesleept.

Toch had deze analyse, ook in haar primitieve vorm, al het voordeel dat de vanouds bekende semantische causatief-derivatie nu als een speciaal geval gezien kan worden van 'causatief-eiland-substitutie' (CES). In sommige gevallen leidt CES tot vervanging door een lexicaal woord dat identiek is met dat wat de plaats achter 'CAUSE-TO-...' bezet, en in andere gevallen wordt een nieuw item gekozen.

1.3 Problemen rond de prelexicale syntaxis

Al gauw werd opgemerkt (bv. Ruwet 1972:142-3; zie ook Seuren 1985:203) dat in veel gevallen een 'CAUSE-TO-...'-constructie niet *ceteris paribus* kan worden vervangen door een corresponderend enkelvoudig lexicaal woord. CES leidt soms tot betekenisverandering, zoals in de volgende voorbeelden⁸:

- (3) a. Le médecin a fait descendre la fièvre à Juliette
 b. ! Le médecin a descendu la fièvre à Juliette
- (4) a. The doctor caused Juliet's fever to go down
 b. ! The doctor lowered Juliet's fever
- (5) a. De dokter heeft Juliettes koorts omlaag doen gaan
 b. ! De dokter heeft Juliettes koorts verlaagd

Hier ligt duidelijk een probleem, dat tot op heden niet bevredigend is opgelost (wellicht speelt echter het tijdsverschil tussen de medische handeling van de arts en het bereikte effect een rol; vgl. de onder gegeven bespreking van Fodors tweede argument).

Overdrachtelijkheid van betekenis (metaforisch gebruik) schijnt een verhin-
 derende rol te spelen:

- (6) a. Chinese meisjes doen hem smelten
 b. ! Chinese meisjes smelten hem

Het zou kunnen zijn dat de lexicale vervangbaarheid zoals hier besproken juist één van een aantal mogelijke toetsen zou zijn voor het al dan niet nog taalkun-
 dig actief zijn van een oorspronkelijk metaforisch gebruik. Hoe dan ook, hier
 is verder onderzoek vereist. (Uiteraard is de eerder genoemde maatschappelij-
 ke belasting van de methode van de prelexicale analyse niet bevorderlijk voor
 het tot stand komen van zulk onderzoek.)

Wat in elk geval een belangrijke rol speelt, naast een eventuele prelexicaal-
 syntactische analyse, is het typisch lexicale verschijnsel van *betekenisspeciali-
 satie* van afzonderlijke lexicale woorden. Eén voorbeeld hebben we al gezien:
 het Engelse *enter* is in causatief gebruik beperkt tot het opvoeren van items op
 een lijst of in een systeem. Om iets precieser te zijn, [GO-INTO] in letterlijke zin
 wordt *enter*, als in *enter the house* (Gruber 1965, 1967). In overdrachtelijke
 zin valt de prepositie *into* buiten de vervanging: *enter into a deal*. Het eiland
 [CAUSE-TO-GO] gevolgd door de prepositie *in* wordt vervangen door *enter* in
 de gespecialiseerde overdrachtelijke zin: *enter a name in the book*. Een ander
 voorbeeld van specialisatie is het Engelse *grow*, dat intransitief een veel rui-
 mer gebruik toelaat dan causatief (alleen voor gewassen, en idiosyncratische
 gevallen als *grow a beard*). Vele andere voorbeelden zijn met een beetje zoe-
 ken gemakkelijk te vinden.

Zulke semantische specialisatie houdt in dat de gepostuleerde CES niet
 automatisch toepasbaar is bij elk vóórkomen van een structureel voor vervan-
 ging geschikt complex categoriaal eiland. De substitutie is blijkbaar vaak be-
 perkt tot bepaalde, cognitief herkenbare categorieën van gevallen. Dat ligt ook
 voor de hand gezien de aard van het lexicon, dat juist z'n bestaan dankt aan de

noodzaak om herkenbare fenomenen te categoriseren. De vervanging signaleert dus niet alleen de betekenis van het oorspronkelijke categoriale eiland, maar tevens ook het specifieke van de categorie gevallen waarin de vervanging toelaatbaar is. Een (overigens niet causatief) voorbeeld moge dit verduidelijken. Sinds 1921⁹ bezit het Frans het woord *alunir*, dat uiteraard betekent 'op de maan landen', of, zoals de Franse dictionnaires (en de Académie) het zeggen 'atterrir sur la lune'. Toch is er verschil tussen de ene en de andere uitdrukking. De beide volgende Franse zinnen betekenen niet hetzelfde:

- (7) a. Vous serez le premier Français à atterrir sur la lune
 b.≠ Vous serez le premier Français à alunir

De eerste zin slaat op een historische gebeurtenis. Hij zou gezegd kunnen worden door de Franse President die met een schouderklopje de eerste Franse maanreiziger de ruimte in laat vertrekken. De tweede zin roept een science fiction beeld op van druk verkeer boven een landingsplaats op de maan. Een aantal Franse toestellen wacht op toestemming om te landen, en de verkeerstoren richt zin (7-b) tot een van de Franse piloten. Een omgekeerd gebruik zou onmogelijk zijn. Dit wijst erop dat de lexicale vervanging van *atterrir sur la lune* door *alunir* beperkt is tot een categorie van gevallen waar sprake is van een stereotiep, herkenbaar verschijnsel 'een maanlanding maken', onderdeel van het normale leven van althans sommige mensen.

Zo is het ook mogelijk dat een complex causatief eiland door meer dan één nieuw item vervangen kan worden. [CAUSE-TO-BECOME-DEAD] kan bijvoorbeeld in het Engels vervangen worden door een hele reeks van werkwoorden die allemaal op een bepaalde manier 'doden' betekenen¹⁰: *kill, murder, assassinate, massacre, liquidate, slay, execute, slaughter, put to sleep, put down, knock off, do in*, enz. *Murder* en *assassinate* kunnen bijvoorbeeld alleen gebruikt worden wanneer het doden met voorbedachten rade en wederrechtelijk is geschied. *Assassinate* vereist daarenboven dat het slachtoffer een belangrijke publieke functie vervulde en om die reden is vermoord. *Massacre* stelt weer een heel andere eis, nl. dat het object een talrijke groep aanduidt. Chomsky (1972:72,143) bekritiseert de prelexicale syntaxis om precies deze reden, doch ten onrechte. Zonder rekening te houden met de mogelijkheid om idiosyncratische restricties op te leggen aan de gebruiksgevallen waarin lexicale substitutie is toegelaten, en simpelweg uitgaande van de veronderstelling dat lexicale substitutie algemeen en automatisch toepasbaar zou moeten zijn, stelt hij dat de prelexicale syntaxis zichzelf absurd maakt wanneer de te vervangen categoriale deelboom alle semantische informatie van het nieuwe item in alle volledigheid zou moeten bevatten. Dit moge zo zijn, maar, zoals net is getoond, een dergelijke, mogelijk absurde, eis wordt geenszins gesteld in de theorie der prelexicale syntaxis¹¹.

1.4 Psycholinguïstische implicaties

Een aparte maar zeer relevante vraag hierbij is hoe men zich in psycholinguïstische zin, en speciaal bij de productie van uitingen, de relatie tussen complexe categoriale eilanden enerzijds en de, vaak gespecialiseerde, vervangende items anderzijds moet voorstellen. Een mogelijk scenario zou wellicht kunnen zijn dat de cognitieve input voor een te uiten zin vooreerst put uit een betrekkelijk klein fonds van niet-gespecialiseerde, algemene termen, met een relatief groot aandeel voor analytisch-structurele verbindingen. Veel structuur dus, en weinig verschillende lexicale eenheden (begrippen). Op dit niveau spelen zich alreeds syntactische processen af, met name processen die leiden tot categoriale eilanden. Pas bij de selectie van de specifieke, in de zin te gebruiken lexicale items zouden, op grond van contextuele en situationele kennis, de meest geëigende items worden gekozen. Deze meer specifieke items zijn in het lexicon opgeslagen met de erbij behorende, semantisch (vaak meer) algemene, prelexicale analyse, gebundeld in categoriale deelbomen. Voor de vervanging van een 'diep' categoriaal eiland door een lexicaal item is het noodzakelijk, maar vaak niet voldoende, dat de met het item geassocieerde deelboom overeenstemt met een categoriale deelboom in de prelexicale structuur. Verdere filters bepalen de preciese keuze.

Vanuit taalkundig oogpunt kan hier gewezen worden op de hoogst originele studie van Dixon over de Australische Aboriginal taal Dyirbal (Dixon 1971). Hij maakt daar een onderscheid tussen nucleaire en niet-nucleaire woorden, en wel op grond van het feit dat de laatste niet gebruikt mogen worden in een bepaalde variant van de taal die verplicht is in het bijzijn van met taboe beladen verwanten, met name de schoonmoeder van de man. Dixon spreekt van de 'mother-in-law language'. Deze variant kenmerkt zich door een hoge mate van lexicale beperktheid: de toegelaten woorden zijn alle in zekere zin semantisch 'nucleair' doordat ze allerlei vormen van specialisatie missen. Men moet zich voorstellen dat een woord als *staren*, bijvoorbeeld, in de taboe-variant wordt vervangen door *hard kijken*. De 'mother-in-law language' heeft dus relatief veel structuur en relatief weinig lexicale woorden.

Voor meer direct psycholinguïstische gegevens en overwegingen moet verwezen worden naar Levelts baanbrekende werk (1989) over de processen die zijn gemoeid met het formuleren van uitingen. Levelt onderscheidt (1989:72 vv.) tussen een 'preverbal message' en de eigenlijke uiting. In deze context (1989:93) bespreekt hij ook de 'semantic decomposition' van bepaalde lexicale items, zoals de analyse van *teach* als 'CAUSE-TO-KNOW', of van *kill* als 'CAUSE-TO-DIE', een methode van analyse die, zegt hij, wordt vereist door elke theorie die een plaats toekent aan 'thematische rollen' zoals actor, agent, beneficiary, patient. Die rollen moeten dan immers structureel op regelmatige wijze worden gerepresenteerd, en daarvoor is semantische decompositie nodig aangezien de oppervlakte-items uit het lexicon onregelmatig met zulke rollen omspringen. Maar dan, zo vraagt hij, waar houdt zulke prelexicale decompositie

op? Het Engelse werkwoord *die* kan opnieuw worden geanalyseerd als 'BECOME-DEAD', en *become* kan ook weer worden uiteengelegd, wellicht als 'BEGIN-TO-BE'. Dit is uiteraard een serieuze probleem, dat alleen op een hechte methodologische basis kan worden opgelost. Het algemene principe is, zoals boven gesteld, dat een analyse alleen zin heeft wanneer daarmee verklarende generalisaties over verschillende feiten mogelijk worden. De prelexicale syntaxis let daarbij speciaal op de toepasbaarheid van uit de normale 'open' syntaxis bekende processen (regels) op de interne semantische analyse van semantisch complexe woorden (predikaten). Ondanks dit theoretische obstakel behoudt Levelt echter zijn sympathie voor semantische decompositie, die goed past (Levelt 1989:201 vv.) in de theorie van logogenen (Morton 1969, 1979) en zich op natuurlijke wijze verdraagt (Levelt 1989:231-2) met de psycholinguïstisch plausibele gedachte dat 'lexical access' in minstens twee onderscheiden stadia verloopt.

1.5 Fodors drie argumenten tegen de prelexicale syntaxis

Afgezien echter van de kwestie van de semantische specialisatie, die in de loop der jaren nogal wat pennen in beroering heeft gebracht, was er de invloedrijke doch niettemin niet steekhoudende kritiek in Fodor (1970), die sterk heeft bijgedragen tot de, hopelijk tijdelijke, neergang van de prelexicale syntaxis¹². Het genoemde artikel van Fodor bevat, zoals de titel zegt, drie argumenten tegen een theorie die afleidingen geeft zoals die van *kill* uit 'CAUSE-TO-DIE'.

Zijn eerste argument berust op VP-anafora d.m.v. *do so* (*do so*-vervanging) in het Engels. We hebben, zo zegt hij, wel een *do so*-vervanging voor zowel het (overte) causatieve als het (onderliggende) intransitieve *mett* in zinnen als:

- (8) a. Floyd melted the glass though it surprised me that he would do so
 b. Floyd melted the glass though it surprised me that it would do so

maar niet voor het, verondersteld onderliggende, *die* in een zin als (9-b):

- (9) a. John killed Mary and it surprised me that he did so
 b. * John killed Mary and it surprised me that she did so

Volgens Fodor moet *do so*-vervanging ofwel voor ofwel na de lexicale substitutie plaatsvinden. Indien ervoor, dan zou (9-b) grammaticaal moeten zijn. Indien erna, dan zou (8-b) ongrammaticaal moeten zijn. De theorie deugt dus niet. Een dergelijk argument maakt echter tegenwoordig geen enkele indruk meer. Een proces als *do so*-vervanging is zeker niet eenvoudig beschrijfbaar als een transformatie in de reeks transformaties die een oppervlaktezin genereren uit een semantische representatie. We weten dat hoe dan ook soms zeer

‘diepe’ factoren meespelen bij *do so*-vervanging, terwijl daarnaast (vaak) ook fonologische herkenbaarheid een rol speelt.

Een frappant voorbeeld van een ‘diep’ geval is het volgende. In een interview met een (Nederlandse) directeur van de Zweedse firma Electrolux, concurrent van Philips, zegt de man (NRC, 7 jan. 1987): ‘Bovendien stuurt Philips altijd Nederlands management naar dochterondernemingen; Electrolux *doet dat* alleen bij hoge uitzondering.’ Het is duidelijk dat de spreker niet bedoelde te zeggen dat Electrolux slechts zelden *Nederlands* management naar het buitenland stuurt. Wat hij evident bedoelde was dat Electrolux slechts zelden *Zweeds* management naar dochterondernemingen stuurt. De gemeenschappelijke factor, die verantwoordelijk is voor het anaforische *dat*, is het aan wereldkennis ontleende feit dat *Nederlands* voor Philips betekent ‘uit eigen land’. De uitdrukking *doet dat*, in het Engels weergegeven met *do so*, staat in dit geval voor ‘management sturen uit eigen land’, een antecedensresolutie die ver uitgaat boven de door de zin verschaft grammaticale of lexicale informatie.

Daarnaast zijn er gevallen waar de fonologische herkenbaarheid een rol speelt (zoals in het boven gegeven voorbeeld (8-b)). Onlangs hoorde ik een radiocommentator op de BBC World Service, nadat een opname van klassieke muziek ten gehore was gebracht, zeggen: ‘That was very enjoyable. I hope you *did so* as well.’ Dit is een algemeen verschijnsel bij pronominalisatie: anafora is mogelijk zolang het antecedent fonologisch herkenbaar blijft, zoals bv. in (10-a). Wordt de herkenbaarheid minder, zoals in (10-b), dan wordt ook de anafora minder acceptabel:

- (10) a. Ik ben een echte stalinist, maar ik veroordeel *zijn* moorden
b. !? Ik ben christen, maar ik geloof niet in *zijn* wonderen

Exit Fodors eerste argument.

Fodors overige twee argumenten houden, evenals Chomsky’s kritiek, alleen steek tegen de naïeve vorm van prelexicale syntaxis waarin automatische algemene (zij het optionele) substitutie geldt van synthetische lexicale elementen voor analytische categoriale eilanden, niet echter tegen het principe van de prelexicale syntaxis, en zeker niet tegen de voorzichtiger en verfijnder geformuleerde versie die hier wordt verdedigd.

Zijn tweede argument berust op mogelijke tijdsverschillen tussen de veroorzakende gebeurtenis en het daardoor teweeggebrachte effect. Zo’n tijdsverschil kan wel door een analytische, maar niet door een synthetische constructie worden uitgedrukt:

- (11) a. John caused Bill to die on Sunday by stabbing him on Saturday
b. * John killed Bill on Sunday by stabbing him on Saturday

Deze observatie is in principe juist. Zij laat echter niet meer zien dan dat CES, en waarschijnlijk lexicale eilandsubstitutie in het algemeen, onderworpen is aan bepaalde restricties. Een plausibele restrictie is deze: *De in een lexicaal predikaat te incorporeren 'diepe' predikaten moeten alle onder eenzelfde tijds- of tempusoperator te interpreteren zijn.* (Wel kan een predikaat expliciet een tijdsverschil uitdrukken, zoals bv. het werkwoord *anticiperen*. Hierbij treden echter geen tijdsoperatoren op.) Dit argument geldt alleen tegen restrictieloze substitutietheorieën van categoriale eilanden. Maar zo lichtzinnig zijn wij hier niet¹³.

Hetzelfde geldt, en in nog sterkere mate, voor Fodors laatste en zwaarste argument. Dit berust op wat Fodor noemt 'NP-sharing', het verschijnsel dat infinitivale prepositieconstructies een verzwegen subject hebben dat overeenstemt met een NP uit de matrixconstructie¹⁴. Fodors observatie is nu dat in (12-a) een ambiguïteit optreedt naargelang John of Bill geen woord zei, terwijl de enig mogelijke lezing van (12-b) is dat John geen woord zei:

- (12) a. John caused Bill to die without saying a word
 b. John killed Bill without saying a word

Hoe belangwekkend deze observatie ook moge zijn, zij bewijst geenszins de onhoudbaarheid van de prelexicale syntaxis. Wat hier speelt is een systeem van restricties op horizontale subjectdeletie (NP-sharing) bij de vorming van categoriale eilanden. Om dit te demonstreren is de Franse *faire*-constructie opnieuw uiterst nuttig. Zoals boven is gesteld, induceert het Franse werkwoord *faire* de regel Predicate Raising (PR), die een categoriaal V-eiland tot gevolg heeft, anders dan het Engelse *cause*, dat Subject Raising (SR) induceert, wat niet tot een V-eiland leidt. Zin (12-a) bevat derhalve geen categoriaal V-eiland v[cause-to-die], maar (13-a) bevat wel een categoriaal V-eiland v[faire-mourir]:

- (13) a. Jean a fait mourir Guillaume sans dire un mot
 b. Jean a tué Guillaume sans dire un mot

Het opvallende is nu dat (13-a), hoewel het de meest directe Franse vertaling is van (12-a), toch niet de ambiguïteit van (12-a) vertoont en duidelijk alleen de lezing toelaat waarin Jean geen woord zei. In dit opzicht bestaat er geen verschil tussen (13-a) en (13-b). Als Fodors argument correct was, dan zou dus v[faire-mourir] niet afgeleid kunnen zijn van een combinatie van *faire* en *mourir*!

In plaats van zulke absurde conclusies te trekken is het verstandiger eens goed te kijken naar de verschijnselen. We zien dan dat het semantische verschil tussen (12-a) en (12-b) opnieuw optreedt in het Frans wanneer de infini-

tief *dire* wordt weggelaten (wat in de gegeven voorbeelden toevallig zonder problemen mogelijk is):

- (14) a. Jean a fait mourir Guillaume sans un mot
- b. Jean a tué Guillaume sans un mot

Zin (14-a) laat zowel de lezing toe waarin Jean als die waarin Guillaume geen woord zei, terwijl in (14-b) alleen Jean geen woord zei. Mooier nog wordt het wanneer we een constructie nemen waarin een gérondif voorkomt, zoals in:

- (15) a. Jean a fait mourir Guillaume en chantant
- b. Jean a tué Guillaume en chantant

Hier zien we dat (15-a) enigszins ambigu is tussen de lezingen waarin Jean of Guillaume zong, terwijl (15-b) uiteraard alleen Jean laat zingen. (15-a) heeft een sterke voorkeur voor de lezing waarin Jean zong, maar, met enige moeite, kan de zin ook gebruikt worden om de situatie te beschrijven waarin Guillaume zong. Bekend is het voorbeeld *L'officier a fait marcher les soldats en chantant*, waarin men, op pragmatische gronden, eerder denkt aan zingende soldaten dan aan een zingende officier.

Deze observaties nodigen uit tot het opstellen van een glijdende schaal voor syntactisch complexe categoriale eilanden. Wanneer die vergezeld gaan van een prepositiebepaling met een werkwoordsvorm, dan moet het verzwegen subject corresponderen met het hoofdsject wanneer de werkwoordsvorm in de prepositiebepaling een infinitief is, dus volledig [+V]. Wanneer echter de betrokken werkwoordsvorm half verbaal en half nominaal is (laten we zeggen [$\pm V$]), zoals bij een Franse gérondif, dan begint al de mogelijkheid op te treden dat het verzwegen subject correspondeert met het subject van het lagere ingebedde verbum, zij het dat correspondentie met het hoofdsject de voorkeur geniet. Bij afwezigheid van een werkwoordsvorm, zoals in (14-a), bestaat vrijheid van invulling. Bij S(subject)R(aising)-constructies, zoals bv. (12-a), treft men in alle gevallen volledige vrijheid van correspondentie aan. Bij lexicalisatie vanuit een categoriaal eiland m.b.v. een synthetisch lexicaal item is daarentegen de correspondentie beperkt tot het hoofdsject. Deze stand van zaken kan als volgt schematisch worden weergegeven, waarbij de plus- en mintekens in de matrix verwijzen naar het al of niet mogelijk zijn van subject-correspondentie met het subject van het lagere ingebedde werkwoord:

	SR	cat. eiland	lex. item
in prepositiebepaling:			
infinitief [+V]	+	-	-
gérondif [± V]	+	- (+)	-
geen ww [-V]	+	+	-

Dit schema is o.m. interessant doordat het de intermediaire positie toont van categoriale eilanden tussen 'losse' syntactische constructies enerzijds en lexicalisatie anderzijds. In elk geval is aangetoond dat Fodors derde argument tegen de prelexicale syntaxis niet alleen in z'n algemeenheid geen hout snijdt maar zelfs bijdraagt tot een verbeterd inzicht in de processen die in termen van die theorie worden geanalyseerd en beschreven.

Hiermee zijn de belangrijkste gangbare argumenten tegen het principe van de prelexicale syntaxis weerlegd, hetgeen uiteraard niet betekent dat alle problemen zijn opgelost, of zelfs dat er niet alsnog principiële bezwaren zichtbaar kunnen worden. Een zeker optimisme is echter op z'n plaats wanneer we overwegen wat we allemaal met die theorie kunnen bereiken.

1.6 De prelexicale analyse van het Engelse *get*

Een frappant geval wordt geleverd door het Engelse (hulp)werkwoord *get*. Over dit werkwoord bestaat een zeer uitvoerige literatuur hoofdzakelijk afkomstig van min of meer traditioneel (en taxonomisch) ingestelde anglisten. Naast het *get* dat 'krijgen' betekent, en waarvan het voltooid deelwoord is verstaanend in de constructie *have got* (Amerikaans zelfs enkel *got*), is er een hele reeks van gebruiksgevallen met allerlei betekenisuances en onderscheidingen, waarvan ook lang niet steeds duidelijk is of die behoren tot het linguïstische systeem dan wel voortvloeien uit pragmatische werkbare factoren. De nu volgende lijst voorbeelden is in elk geval representatief voor de verschillende systematisch te onderscheiden gebruiksgevallen:

- (16)
- a. He got half a dollar for one hour's work
 - b. He got rich by selling dreams
 - c. They get to be old in that village
 - d. He got arrested by the cops
 - e. He got himself arrested by the cops
 - f. He got to the top by sheer ambition
 - g. He got himself to the top by sheer ambition
 - h. He got the letter delivered to him three months late
 - i. He got his brother to talk to the boss
 - j. Make sure no water gets in the mixture
 - k. I'll get you a doctor
 - l. I'll get a doctor

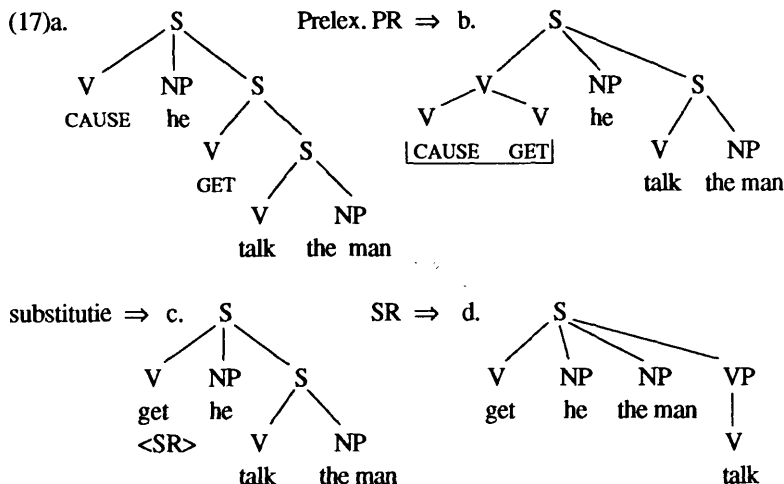
- m. He got things moving again
- n. We got talking to each other
- o. I got to hear of it by chance
- p. We'll get home by midnight
- q. I'm getting somewhere

Het zal niemand verbazen dat uitgebreide taxonomieën zijn opgesteld om de vele soorten gebruiksgevallen van *get* onder dak te brengen. Veelal lijden deze echter aan proliferatie en een zekere mate van willekeur. De prelexicale syntaxis lijkt beter uit de voeten te komen, zoals uit de volgende, nog steeds schetsmatige, analyse zal blijken.

De eerste stap is niet prelexicaal maar gewoon syntactisch. Laat de semantische kern van *get* bestaan uit een betekenisinhoud die beantwoordt aan 'come about' of 'happen', 'min of meer toevallig gebeuren'. Laat dit 'primitieve' *get* de normale syntactische regel van Subject Raising induceren. Een 'diepe' structuur die beantwoordt aan bv. PAST [get [I hear of it by chance]] wordt dan, na SR: PAST [I get [hear of it by chance]], wat (16-o) oplevert. Op analoge wijze verkrijgen we ook bv. (16-c) uit PRES [get [they be old in that village]]. Deze afleiding verloopt in syntactische zin geheel analoog aan die van zinnen als *She happened to hear of it by chance*, of *They tend to be old in that village*, waar de predikaten *happen* en *tend* eveneens SR induceren, het eerste optioneel, het tweede verplicht. (16-n) kan men ook zien als behorend tot deze categorie, zij het dat de *-ing*-vorm van het complement de geleidelijkheid van het proces uitdrukt. Wellicht echter is het beter gevallen met *-ing*-complementatie te analyseren als *get* waarin *BE* is geïncorporeerd (zie onder).

De volgende stap is een normale causatieve derivatie, zoals aan het begin van deze paragraaf beschreven. Precieser gezegd dan daar, dit houdt in dat wordt gepostuleerd dat het werkwoord *get* ook als 'diep' item, dus als *GET* kan voorkomen, dat onder *CAUSE* kan komen te staan en via Predicate Raising het eiland v[CAUSE-GET] oplevert, te vervangen door *get*. (Het gebruik van hoofdletters voor predikaten houdt slechts in dat het betrokken predikaat vooralsnog voorkomt in een prelexicale structuur.) Dit causatieve *get* verantwoordt gevallen als (16-i) en (16-m), mits men aanneemt dat het causatieve *get* eveneens, in de open syntaxis, SR induceert.

De prelexicale boom (17-a) geeft via prelexicale PR (17-b). Lexicale substitutie geeft (17-c). Open cyclische syntaxis, dus toepassing van SR, geeft (17-d), dat (zonder tempus) beantwoordt aan *He got the man to talk*.¹⁶

De afleiding van (17-a) naar (17-b) is onderdeel van de prelexicale syntaxis. De overgang naar (17-c) vertegenwoordigt het proces van lexicale insertie. De overgang naar (17-d) is open cyclische syntaxis. Men zou ook kunnen overwegen geen strikt onderscheid aan te brengen tussen de prelexicale en de open syntaxis. De afleiding zou dan enigszins anders verlopen. Het prelexicale GET in (17-a) induceert dan SR, wat leidt tot $s[\text{CAUSE} - \text{he} - s[\text{GET} - \text{the man}] - \text{vp}[\text{talk}]]$. PR onder CAUSE geeft dan $s[v[\text{CAUSE-GET}] - \text{he} - \text{the man} - \text{vp}[\text{talk}]]$. Vervanging van $v[\text{CAUSE-GET}]$ door *get* geeft dan (17-d). In de oudere vormen van prelexicale syntaxis is inderdaad wel voorgesteld dat lexicale insertie min of meer gaandeweg de cyclische transformationele derivatie zou plaatsvinden¹⁷. Het blijkt echter dat, om allerlei redenen, een strikt onderscheid tussen prelexicale en open syntaxis de voorkeur verdient. Ook de onder gegeven behandeling van de Nederlandse modale predikaten *moeten*, *kunnen* en *mogen* maakt een dergelijk onderscheid noodzakelijk. De ‘gaandeweg’-hypothese loopt daar spaak, zoals zal blijken.

Op deze wijze kunnen, zoals gezegd, zowel (16-m) als (16-i) verantwoord worden. Er blijft echter een verschil in complementatievorm over, die semantisch relevant is. (16-m) heeft een *-ing*-vorm (*moving*), terwijl (16-i) een infinitief heeft (*to talk*). Het corresponderende semantische verschil is dat complementatie met de *-ing*-vorm, zoals bij (16-m), een geleidelijk proces of een elk ogenblik te onderbreken toestand uitdrukt, terwijl de infinitiefvorm een gebeurtenis of als blijvend voorgestelde toestand weergeeft. Net als bij (16-n) is het echter wellicht beter de *-ing*-complementatie te zien als resultaat van *get* met geïncorporeerd *BE*, een analyse die nu aan de beurt is.

We kunnen nu verder gaan. Onze volgende assumptie is dat *GET* niet alleen onder *CAUSE* maar ook boven *HAVE*, *BE* (eventueel *BE THERE*) en *COME* kan

staan, en aldus de prelexicale eilanden v[GET-HAVE], v[GET-BE (THERE)], v[GET-COME], en hun causatieve varianten v[CAUSE-GET-HAVE], v[CAUSE-GET-BE (THERE)] en v[CAUSE-GET-COME] kan vormen, alle bij lexicale substitutie te vervangen door *get*. Een geïncorporeerd *BE* mag ook het hulpwerkwoord van de passieve vorm zijn, zoals bv. in (16-d), of het *be* van de progressive form, zoals, waarschijnlijk, in het causatieve (16-m) en het niet-causatieve (16-n).

[GET-HAVE] is het *get* dat ‘krijgen’ betekent. We vinden het in (16-a) en (16-h). De causatieve variant ervan, v[CAUSE-GET-HAVE], treffen we aan in (16-k). v[GET-BE] vinden we terug in (16-b), (16-d) (met het passieve *BE*), (16-p) en (16-q). De causatieve variant v[CAUSE-GET-BE] komt voor in (16-e) (‘he caused himself to get arrested’). v[GET-BE-THERE] hebben we in (16-j), en de causatieve variant in (16-l). De twee overgebleven gevallen, (16-f) en (16-g) vertegenwoordigen respectievelijk v[GET-COME] en v[CAUSE-GET-COME] (‘he caused himself to get to the top’).

In principe hebben we zo, afgezien van een aantal resterende gespecialiseerde of idiomatische uitdrukkingen, een systematische verantwoording van de veelheid van gebruikgevallen van het werkwoord get. Deze verantwoording is, evenals de andere gegeven analyses, vervat in algemene termen, ontleend aan bestaande syntaxis theorie en gangbare lexicologische praktijk. Het contrast met de alom aangetroffen taxonomieën behoeft nauwelijks te worden benadrukt. Aangezien verder geen enkele andere taaltheorie, met name geen van de theorieën die de prelexicale syntaxis uit hun boekje hebben geschrapt, een vergelijkbaar resultaat oplevert, is het geen extreme conclusie te stellen dat de benaderingswijze zoals ontwikkeld in de prelexicale syntaxis en hier gedemonstreerd wel degelijk enige aandacht verdient. We zijn nu klaar om deze benaderingswijze toe te passen op de Nederlandse modale predikaten kunnen, moeten en mogen.

2 Kunnen, moeten en mogen

2.1 Globale taxonomie

De twee Nederlandse modale predikaten *kunnen* en *moeten* komen in hoofdzaak op twee systematisch verschillende manieren voor. Er bestaan verschillende terminologieën om dit onderscheid te benoemen. Wij zullen hier spreken van respectievelijk *epistemisch* en *agentief* gebruik van de modale predikaten. Het epistemische gebruik, dat voor *mogen* is uitgesloten, wordt gedemonstreerd in de volgende voorbeelden:

- (18) a. Ze kunnen vertrokken zijn
b. Ze moeten vertrokken zijn

Deze zinnen kunnen worden geparafraseerd als, respectievelijk:

- (19) a. Het is mogelijk dat ze vertrokken zijn
- b. Het is noodzakelijk dat ze vertrokken zijn

Agentief gebruik, wel mogelijk voor *mogen*, treft men aan in zinnen als de volgende:

- (20) a. Hij kan de hele Tannhäuser fluiten
- b. Ze moet de vertaling vanavond afhebben
- c. Jullie mogen morgen uitslapen

Kunnen kan hier omschreven worden als ‘in staat zijn’, *moeten* als ‘de verplichting hebben’, en *mogen* als ‘toestemming hebben’.

Afgezien van dit in de literatuur algemeen aanvaarde onderscheid tussen epistemische en agentieve gebruiksgevallen, is er ook een categorie gebruiksgevallen die we met enig recht ‘performatief’ kunnen noemen, daar ze het stellen van taaldaden impliceren. Deze categorie wordt gedemonstreerd in (21):

- (21) a. Je kunt nu gaan
- b. Jullie kunnen voor mijn part de pest krijgen
- c. Hij moet niet zo hard werken
- d. We moeten beter opletten
- e. Je mag wel oppassen bij die kou
- f. Hij mag dan dronken zijn, hij weet precies wat hij doet
- g. Moge dit artikel de prelexicale syntaxis in ere herstellen

Deze gevallen impliceren alle een taaldaad. (21-a) verleent een toestemming. (21-b) is een verwensing. (21-c,d,e) houden een advies in. In (21-f) vinden we zelfs twee taaldaden. De spreker zegt dan zo ongeveer ‘Best, toegegeven dat hij dronken is, hij weet precies wat hij doet’, een taaldaad van toegeving dus, naast de assertieve taaldaad van de tweede helft van de zin. (21-g) is, serieus gebruikt, een taaldaad van wens.

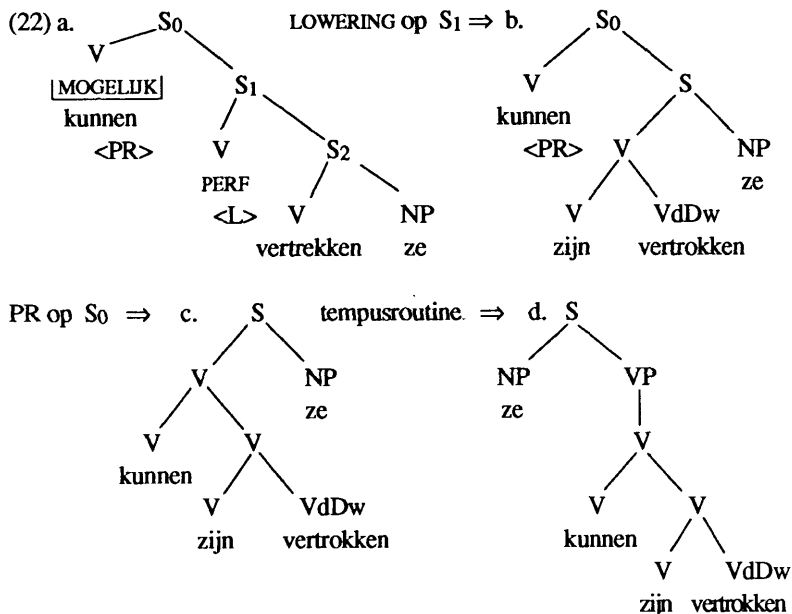
2.2 De epistemische gevallen

Laten we eerst kijken naar de epistemische gevallen. De bij de parafrazen in (19) gebruikte predikaten *mogelijk* en *noodzakelijk* zijn (bereikdragende) operatoren die van proposities nieuwe proposities maken. *Ze* zeggen iets over de argumentpropositie *p*. *Mogelijk* zegt van *p* dat voorzover onze kennis van zaken reikt, *p* door niets wordt uitgesloten. *Noodzakelijk* zegt van *p* dat beschikbare kennis en inzicht de conclusie ‘dat *p*’ onvermijdelijk maken. De normaal

voorkomende mogelijkheden- en noodzakelijkheidsoperatoren in de natuurlijke taal zijn duidelijk epistemisch, en niet metafysisch. Het gaat om wat het aanwezige *kennisbestand* toelaat dan wel vereist. Het gaat er niet om of *p* waar is in alle mogelijke werelden (noodzakelijk), dan wel in sommige mogelijke werelden (mogelijk). Een zin als *Alle vrijgezellen zijn ongetrouwd* is in deze metafysische zin noodzakelijk waar, en *Er bestaan beren* is metafysisch mogelijk. Toch is het in de huidige wereld een vreemde mededeling om te zeggen *Alle vrijgezellen moeten ongetrouwd zijn*, of *Er kunnen beren bestaan*. Dit is omdat de waarheid van de twee zinnen op een directere wijze gegeven is dan via een beroep op onze vermogens om logische afleidingen toe te passen op het beschikbare kennisbestand.

In de grammatikawetenschap bestaat een betrekkelijk gangbare, en in mijn ogen juiste, opvatting dat epistemisch modale zinnen beantwoorden aan een onderliggende structuur waarin, net als bij *get*, het hoogste predikaat een ingebedde *S* als subjectsterm heeft, dus zoals in (19-a) en (19-b)¹⁸. Syntactische processen zorgen er dan voor dat het subject van de lagere, ingebedde, *S* subject wordt van het hoofdwerkwoord. In het Engels gebeurt dat, net als bij *get*, via *S*(ubject)*R*(aising). In het Nederlands gaat dat anders, en wel via *P*(redicatie)*R*(aising)¹⁹.

In termen van Semantische Syntaxis ziet de derivatie van bijvoorbeeld (18-a) er ongeveer uit als in (22) Met het oog op de analyse van de andere gebruikgevallen is het aan te bevelen in de prelexicale fase het abstracte predikaat *MOGELIJK (ZIJN)* op te voeren. Dit wordt meteen gesubstitueerd door *kunnen*<*PR*>. Analooq hieraan beantwoordt het epistemische *moeten*<*PR*> aan *NOODZAKELIJK (ZIJN)*. (De laatste stap in de derivatie, ‘tempusroutine’, wordt hier niet nader toegelicht. Hierdoor wordt de VSO-volgorde omgezet in de gewenste NP-VP-structuur; zie noot 16.)

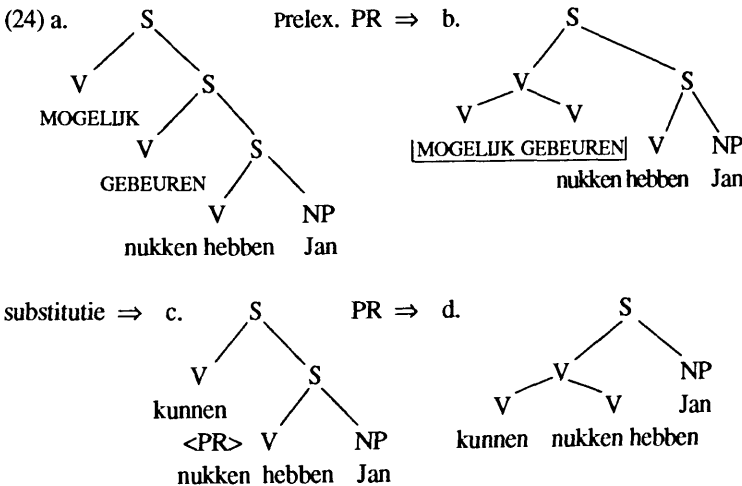
De syntactische behandeling verloopt cyclisch. Eerst wordt de laagste S met een regel-inducerend predikaat, dus S₁, behandeld. Het tempuspredikaat *PERF* ('perfectum') wordt via LOWERING (L) in een eiland verenigd met het lagere predikaat. Tegelijk wordt het gelexicaliseerd tot het perfectieve hulpwerkwoord *zijn*, gevolgd door het voltooid deelwoord (VdDw) van het lagere predikaat²⁰. Tot zo ver is de behandeling niet essentieel voor de onderhavige kwestie. Het essentiële komt nu, bij de overgang naar (22-c). Nu, dus op de S₀-cyclus, wordt (rechts-aanhechtende) Predicate Raising toegepast, waardoor NP[ze] inderdaad het subject wordt van de hoogste S. De hierop volgende 'tempusroutine' is specifiek voor de vorm van Semantische Syntaxis die mij dierbaar is, en is in deze context niet essentieel.

Een apart gebruiksgeval van *knnen* is dat waarin gezegd wordt dat het kan voorkomen dat *p*. We zullen spreken van het zg. 'gelegenheds'-*knnen*. Hier volgen twee voorbeelden:

- (23) a. Jan kan nukken hebben
 b. Alle studenten kunnen lastig zijn

Over dit gelegenheds-*knnen*, dat ook in andere talen regelmatig voorkomt, heeft de huidige theoretische taalkunde weinig zinnigs te zeggen. Formele semantici die zich met woordbetekenis bezighouden zullen onmiddellijk geneigd zijn een formule te bedenken in geïntensionaliseerde logika, al dan niet

met *lambda*-calculi, die als logische ‘vertaling’ van het betrokken lexicale item kan fungeren²¹. Zo’n formule zal dan al gauw een vorm van kwantificatie over mogelijke gebeurtenissen bevatten, ongeveer als ‘het is mogelijk dat er gebeurtenissen *e* zijn dusdanig dat, op *e*, Jan heeft nukken’. Op zichzelf steekt hier geen kwaad in, alleen vraagt men zich af wat de waarde van zo’n analyse zou zijn, afgezien van het feit dat men zich oefent in logisch vertalen. Het methodologische probleem bij zulke analyses is met name dat geen andere restricties worden opgelegd dan vertaalbaarheid in een beproefd logisch systeem. Wij vinden dat te weinig en verlangen in elk geval een significante mate van generalisatie in het licht van het bestaande corpus taalkundige analyses. Bovendien willen wij graag een analyse waarin de te verenigen elementen volgens goed gemotiveerde syntactische regels een categoriaal eiland vormen. Of, en zo ja hoe, dit voor het gelegenheids-*kunnen* gedaan kan worden met behulp van een semantische analyse die een kwantificatie over mogelijke gebeurtenissen bevat is een moeilijk te beantwoorden vraag, gezien het weinigge dat de taalkunde op het stuk van kwantificatietheorie te bieden heeft. Me dunkt echter dat het ook zonder een geïncorporeerde kwantificatiestructuur heel goed kan. Wat we nodig hebben is een abstract predikaat met de betekenis ‘come about’, ‘happen’, ‘min of meer toevallig gebeuren’, dus precies dat wat boven bij *get* als ‘semantische kern’ is gepostuleerd. Laten we dit abstracte predikaat *GEBEUREN* noemen. De afleiding van (23-a) verloopt dan als volgt:

Deze analyse is semantisch adequaat en vereist geen enkel element dat niet alreeds in de tot nu toe gegeven analyses is gebruikt.

Interessant is, in dit verband, (23-b), dat een bereiksambuguïteit vertoont. In de meest voor de hand liggende lezing zegt (23-b) dat voor elke student *s* geldt

dat het kan gebeuren dat *s* lastig is. Er is echter ook een tweede lezing waarin de zin zegt dat het kan gebeuren dat alle studenten lastig zijn. Het gaat hier om een bereikverschil tussen enerzijds de gekwantificeerde uitdrukking *alle studenten* en anderzijds het prelexicale categoriale eiland *v* [KUNNEN GEBEUREN]. In lineaire vorm weergegeven zien de input-structuren er dan als volgt uit²²:

- (25) a. $s[\text{voor alle } x:\text{studenten } s[v[\text{mogelijk gebeuren}] s[x \text{ is lastig}]]]$
 b. $s[v[\text{mogelijk gebeuren}] s[\text{voor alle } x:\text{studenten } s[x \text{ is lastig}]]]$

Kwantifikatie in de zin van de moderne predikatencalculus is hierbij niet nodig.

Wat het modale predikaat *mogen* betreft, epistemisch gebruik komt hiervan, zoals gezegd, in gangbaar modern Nederlands niet voor. Wel in dialectaal of verouderd Nederlands, zoals in *Hij mag wel gelijk hebben*, dat volgens Van Dale kan betekenen 'Misschien heeft hij wel gelijk'. *Mogen* is dan synoniem met epistemisch *kunnen*, zoals het Engelse *may* in bepaalde constructies de epistemische betekenis van *can* heeft overgenomen. Wanneer *mogen* echter de normale betekenis van 'toegestaan zijn' draagt, is *epistemisch* gebruik per definitie uitgesloten, daar kennisbestanden wel compatibel kunnen zijn met bepaalde uitspraken of ze als noodzakelijk gevolg kunnen impliceren, maar geen toestemmingen kunnen genereren.

2.3 De agentieve gevallen

Tot dusver is er nog maar in heel beperkte zin sprake geweest van prelexicale syntaxis. Dat wordt nu anders, bij de bespreking van de agentieve gebruikgevallen. Typische gevallen zijn zinnen als de boven gegeven (20-a,b,c). Minder typische gevallen, die de boven gegeven parafrasen van respectievelijk 'in staat zijn', 'de verplichting hebben' en 'toestemming hebben' niet accepteren, zijn bijvoorbeeld:

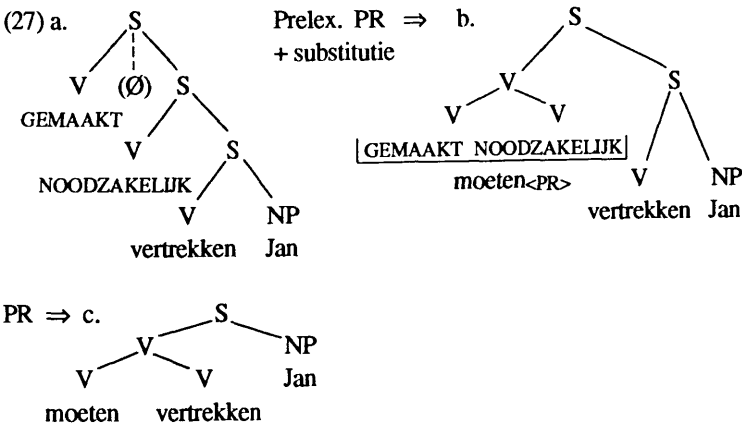
- (26) a. Je kunt hier vannacht niet blijven
 b. Ik moest kotsen
 c. Bert moet twee ton hebben voor dat huis
 d. Martin moet altijd de leukerd uithangen
 e. De auto mag hier staan

Wat we nu willen bereiken is een analyse die niet alleen de gevallen van (20) maar ook die van (26), en zo mogelijk nog meer, dekt, en wel op zo'n manier dat daarbij bekende syntactische processen aan het werk blijven. Dit kan, dunkt me, op de volgende manier.

Vooraf een opmerking over het passief. In overeenstemming met moderne theorievorming beschouwen we passieve vormen niet, zoals men vroeger

deed, als het resultaat van een zg. passieftransformatie. Een passieve zin heeft alreeds een passieve semantische input, die tot stand komt doordat de propositie wordt afgeleverd zonder (of met een verzwegen) subject. In de grammaticale behandeling wordt dan, in die talen die een passieve vorm kennen, meestal de semantische object-term tot subject gebombardeerd²³. Daarbij treedt ook vaak, doch niet altijd, een morfologische verandering op van de werkwoordsvorm. Wanneer een taal een passieve vorm kent, dan is er soms de mogelijkheid van een agens-bepaling, meestal onder een voorzetsel dat al een primaire betekenis heeft, gewoonlijk iets als ‘van(daan)’, ‘met’, ‘langs’, ‘via’. Het Nederlands gebruikt tegenwoordig het voorzetsel *door*, maar in een vroeger stadium kwam ook *van voor* (*Ben je nu helemaal van God verlaten!*). Wanneer een taal bij het passief een agens-bepaling heeft, dan is die soms alleen mogelijk wanneer daarin een verwijzing voorkomt naar een zg. handelingsbekwame agens. Andere talen kennen die restrictie op de passieve agens-bepaling niet.

In de hier voorgestelde analyse worden agentieve modale predikaten prelexicaal gedefinieerd als V-eilanden die via PR zijn ontstaan uit het samenbrengen van het passieve prelexicale *GEMAAKT* (=‘CAUSED’), of soms, met name als gevolg van NEG-Raising (zie onder), *GELATEN*, waarbij dus de subject-term (agens) is weggevallen en de object-term bestaat uit een ingebedde S, met het predikaat *MOGELIJK*, *NOODZAKELIJK*, *TOEGESTAAN*, of in enkele gevallen *AANGERADEN*²⁴. Dit heeft zelf weer een ingebedde S als subject-term, waarin wordt gespecificeerd wat er precies mogelijk, noodzakelijk, toegestaan dan wel aangeraden is. Prelexicaal is er aldus de volgende afleiding (tot aan ‘tempusroutine’) van bijvoorbeeld de zin *Jan moet vertrekken*, dus met het agentieve *moeten* (waar het verdwenen subject in (27-a) nog even met ‘Ø’ is aangegeven):

Jan moet vertrekken wordt dus afgeleid van een semantische basis ‘iets of iemand veroorzaakt dat het noodzakelijk is dat Jan vertrekt’, of liever ‘het wordt (door iets of iemand) veroorzaakt dat het noodzakelijk is dat Jan vertrekt’, of ‘Jan wordt (door iets of iemand) genoodzaakt te vertrekken’.

De analyses van agentief *kunnen* en *mogen* verlopen analoog. Het enige verschil is dat het prelexicale predikaat *NOODZAKELIJK* wordt vervangen door respectievelijk *MOGELIJK* en *TOEGESTAAN*, of in bepaalde gevallen *AANGERA-DEN*. Een zin als *Jan kan de polka dansen* beantwoordt dan prelexicaal min of meer aan ‘het wordt (door iets of iemand) veroorzaakt dat het mogelijk is dat Jan de polka danst’, of ‘Jan wordt (door iets of iemand) in staat gesteld de polka te dansen’. Voor *mogen* geldt hetzelfde, zij het dat dit werkwoord, gezien z’n lexicale betekenis, alleen een handelingsbekwame agens toelaat. *Jan mag vertrekken* staat mentaal te boek als ‘het wordt (door iemand) veroorzaakt dat het toegestaan is dat Jan vertrekt’, of, eenvoudiger, ‘Aan Jan wordt toestemming gegeven te vertrekken’.

Vermeldenswaard in deze context is het feit dat de afleiding van *Jan moet vertrekken* spaak loopt wanneer we de lexicale insertie ‘gaandweg’ het transformationele proces laten plaatsvinden. *NOODZAKELIJK* zou dan op zijn eigen cyclus eerst vervangen worden door *moeten*<PR>, en vervolgens zou dus het categoriale eiland v[moeten vertrekken] ontstaan. Dit zou opnieuw op de hoogste cyclus worden aangetrokken door de door *GEMAAKT* geïnduceerde Predicate Raising, met als resultaat het dubbel gelaagde categoriale eiland v[GEMAAKT v[moeten vertrekken]]. Er is nu geen categoriaal eiland meer om *moeten* in te passen. Om die reden wordt aan de afleiding als gegeven in (27) de voorkeur gegeven.

Moeten kent bepaalde gebruiksgevallen waarin de impliciete agens wordt opgevat als identiek aan het oppervlaktesubject. Een voorbeeld is de boven gegeven zin (26-c). In (26-c) is er, in de normale interpretatie, niemand behalve zichzelf die Bert dwingt om twee ton voor het genoemde huis te hebben. De zin is te lezen als ‘Bert moet van zichzelf twee ton voor dat huis hebben’. Niet alle talen laten dit gebruiksgeval voor hun equivalent van *moeten* toe. In het Engels bijvoorbeeld kan deze zin niet vertaald worden met behulp van *must* of *have to*. De enig juiste vertaling luidt *Bert wants two hundred thousand guilders for that house*.

Een geval dat hierop lijkt maar toch niet identiek is is (26-d). Ook hier is sprake van een gestandaardiseerde invulling van de impliciete agens. Men zou opnieuw kunnen denken aan een reflexieve agens: ‘Martin moet van zichzelf altijd de leukerd uithangen’. Kennelijk is dit echter toch onvoldoende genuanceerd. Immers, het Engels gebruikt in zulke gevallen *have to*; *must* is hier uitgesloten: Martin always has to play the clown, wat voor (26-c) niet mogelijk was. Als het Engels zo’n onderscheid maakt dan moet daar ook een basis voor zijn. Wellicht moeten we hier denken aan een gestandaardiseerde impliciete agens in de vorm van ‘iets in Martin’: ‘Iets in Martin dwingt hem altijd de leukerd uit te hangen’.

2.4 De performatieve gevallen

Helaas heeft de bestaande grammatikatheorie nog maar nauwelijks vat op de grammatikale verwerking van taaldaden. Om die reden is het lastig een adequate grammatikale (prelexicale) analyse te verschaffen van deze klasse van gebruiksgevallen. In deze paragraaf zal een poging worden gedaan om dit performatieve gebruik althans ten dele te vatten onder een specifieke vorm van agentief gebruik, met de spreker als agens.

Opvallend bij alle performatieve gevallen is de onmogelijkheid de zin te ontkennen en toch de performatieve waarde te handhaven. Dit is overigens een kenmerk van alle performatieve uitingen: ze laten geen semantische ontkenning toe. Zuiver grammatikaal gesproken is een ontkenning echter vaak wel mogelijk, zoals in de volgende zinnen, die eruit zien als de negatie van respectievelijk (21-a) en (21-d):

- (28) a. Je kunt nu niet gaan
b. We hoeven niet beter op te letten

Maar semantisch is er hier iets ongewoons aan de hand. Een zin als (28-a) is weliswaar de grammatikale ontkenning van (21-a), maar mist de performatieve waarde ervan. Immers, terwijl (21-a) te parafaseren valt als 'Door dit te zeggen verleen ik toestemming dat je gaat', is 'Het is niet zo dat ik door dit te zeggen toestemming verleen dat je gaat' voor (28-a) niet adequaat. (28-a) is de logisch-semantische ontkenning van het niet-performatieve *Je kunt nu gaan*, en betekent dat de aangesprokene niet door wie of wat dan ook in staat gesteld wordt om nu te gaan. Vaak zal men zo'n zin bezigen wanneer fatsoen of gevaar het onmogelijk maakt voor de aangesprokene om nu te gaan. En terwijl (21-d) te parafaseren valt als 'Door dit te zeggen geef ik het advies dat we beter opletten', is (28-b) niet de ontkenning van die taaldaad maar betekent veeleer 'Het is niet nodig dat we beter opletten'.

Opvallend is ook dat het *niet* in (21-c) semantisch gesproken geen zinsontkenning is maar de ontkenning van *zo hard werken*: 'Door dit te zeggen geef ik het advies dat hij niet zo hard werke'. Veel grammatici die dit hebben opgemerkt willen danook concluderen dat in de oppervlaktestructuur van (21-c) het *niet* thuishoort in één constituent met *zo hard werken*: [hij moet [niet zo hard werken]]. Toch is die conclusie ongegrond en waarschijnlijk verkeerd. Het duidelijkst blijkt dit uit de Engelse en Franse equivalenten van (21-c):

- (29) a. He *mustn't* work so hard
b. Il ne doit pas travailler si fort

De syncope van de negatie in (29-a) duidt erop dat *n't* geconstrueerd is met *must*, en niet met *work so hard*. Het Frans is nog duidelijker. In (29-b) staat de negatie *ne...pas* om *doit* heen, wat ondubbelzinnig beduidt dat de negatie met

doit is geconstrueerd, en niet met *travailler si fort*. Ware dit laatste het geval, dan zou de zin geluid hebben *Il doit ne pas travailler si fort*. Het moderne Nederlands mist een dergelijk éénduidig criterium, maar het is wellicht toch relevant erop te wijzen dat in die oudere en dialectale varianten van het Nederlands die, evenals het Frans, een gesplitste negatie hebben de zin inderdaad, analoog aan het Frans, zou luiden *Hij en moet niet zo hard werken*.

Dit zijn wat grammatikale schermutselingen, die niet direct betrekking hebben op de prelexicale analyse waar we aan werken. Toch zijn ze relevant, al was het alleen maar omdat de grammatikale verschijnselen een bepaalde categorisering opleggen. Het is zeker in ons voordeel wanneer die categorisering blijkt overeen te stemmen met de gepostuleerde (pre)lexicale analyse. Welnu, het gedrag van de semantische ontkenning vlak onder het predikaat *moeten* (*must, devoir, enz.*) wijst erop dat dit predikaat een zg. NEG-Raiser is. D.w.z. dat een ontkenning die semantisch gezien direct onder dit predikaat staat via een grammatikale regel 'NEG-Raising' er boven wordt geplaatst²⁵. In het Nederlands gaat dit normaal gesproken gepaard met een lexicale verandering van *moeten* naar *kunnen*.²⁶ Wat ons hier treft is nu dat de verandering van *moeten* naar *kunnen* bij NEG-Raising niet optreedt en *moeten* dus onveranderd blijft staan wanneer het adviserend performatief gebruikt wordt, zoals in (21-c) en (21-d). Evenmin is het bij NEG-Raising over het adviserend-performatieve *moeten* zo dat *moeten* in *hoeven* verandert, wat normaal wel gebeurt wanneer *niet* boven *moeten* staat: *niet moeten* wordt, althans in het meer Noordelijk deel van het Nederlands taalgebied, *niet hoeven*. Het lijkt er dus op dat het performatieve adviserende *moeten* inderdaad een empirisch herkenbare categorie is.

Van een advies is eveneens sprake bij (21-e): 'bij dezen geef ik je de goede raad op te passen bij die kou'. Toch is er een nuanceverschil t.a.v. het adviserende *moeten*, dat een zekere betrokkenheid van de spreker bij een vooronderstelde doelstelling uitdrukt. Het drukt naast een advies ook een wens uit. Door de keuze van (*wel*) *mogen* neemt de spreker in dit opzicht meer afstand: een goede raad, maar verder moet het subject het zelf maar opknappen.

Voor de analyse van de performatieve gevallen is het wellicht nuttig opnieuw een vaste impliciete agens aan te nemen, in dit geval steevast de spreker zelf. In gevallen waarin sprake is van een toestemming (ook wanneer die de vorm van een verwensing aanneemt), of van een toegeving, kan de impliciete agens worden weergegeven door een uitdrukking als *wat mij betreft* of *voor mijn part*, zoals in (21-b). Zo'n toevoeging is mogelijk in (21-a) en ook in (21-f) na mag.

Duidelijk is dat de performatief-adviserende predikaten *moeten* en *mogen* niet met behulp van respectievelijk *NOODZAKELIJK* en *TOEGESTAAN* kunnen worden beschreven, maar op de een of andere manier de notie van 'advies' zullen moeten bevatten. Evenmin kan het *kunnen* van (21-a) d.m.v. *MOGELIJK* worden beschreven, maar behoeft het de notie 'toestemming'. Dit is weliswaar

jammer, daar we graag alle gevallen dekkende generalisaties zouden zien. Maar de feiten dwingen: er is niets aan te doen, noch voor de prelexicale syntaxis noch voor enige andere generaliserende theorie. Wel past de causatieve analyse van de agentieve modaliteiten ook hier op heel natuurlijke wijze. Immers, alle performatieve zinnen of uitingen zijn causatief te analyseren: ‘door dit te zeggen veroorzaak ik, de spreker, dat ...’. Het ligt daarom voor de hand het performatief-adviserende *moeten* en *mogen* beide te analyseren als: ‘door dit te zeggen veroorzaak ik, de spreker, dat een advies tot stand komt dat ...’, waarbij het semantisch verschil tussen beide predikaten als specialisatie nader toegelicht dient te worden. Het performatief-wensende *mogen* verlangt een analyse waar de nadruk ligt op des sprekers wens. En het toestemmende *kunnen* zou kunnen worden gelezen als: ‘door dit te zeggen veroorzaak ik, de spreker, dat de toestemming tot stand komt dat ...’. De grammatikale behandeling van dergelijke analyses moeten we echter, gezien het nagenoeg geheel ontbreken van grammatische theorievorming op het gebied van performatieve zinnen, voorlopig in het midden laten.

2.5 De agentieve *van*-bepaling

Op dit punt kunnen we een bonus binnenhalen. Het Nederlands heeft de zeldzame mogelijkheid (die in alle andere mij bekende talen ontbreekt) om het verdwenen subject desgewenst toch uit te drukken, en wel in een prepositiebepaling die erg veel weg heeft van een ouderwetse agens-bepaling bij het passief²⁷. Het doet dit door middel van een prepositiebepaling onder *van*, dat, zoals boven vermeld, in oudere vormen van het Nederlands dienst deed als prepositie van de agens-bepaling bij het passief. Zo hebben we volstrekt normale zinnen als:

- (30) a. *Ze moet van haar baas de vertaling vanavond afhebben*
 b. *We konden doorrijden van de agent*
 c. *We mogen instappen van de conducteur*

Deze drie zinnen hebben alle een handelingsbekwame (persoonlijke) agens. Een onpersoonlijke agens, in de vorm van een fysische of psychologische factor, is in deze gevallen niet mogelijk, zoals blijkt uit de zinnen in (31), waar de enige mogelijkheid om nog tot een min of meer begrijpelijke interpretatie te komen is de nominale uitdrukking in de *van*-bepaling metaforisch als een persoonlijke agens op te vatten. We wisten trouwens al dat de eigen aard van de lexicale betekenis van *mogen* alleen maar een handelingsbekwame, persoonlijke agens toelaat:

- (31) a. *! Ze moest van de wind haar paraplu opsteken*
 b. *! Ze moet van ijver de vertaling vanavond afhebben*

- c. ! We konden *van de brede weg* hard rijden
- d. ! We konden *van de regen* niet doorrijden
- e. ! We mochten buiten zitten *van het lekkere weer*

Met *kunnen* is hier trouwens iets aan de hand. In (30-b) prevaleert de notie 'toestemming' boven die van 'mogelijkheid'. Nemen we nu een geval waar 'mogelijkheid' boven 'toestemming' prevaleert, dan is een *van*-bepaling, ook met persoonlijke agens, zowel met als zonder negatie onmogelijk:

- (32) a. ! We konden van de slapende portier ongemerkt naar binnen
- b. ! We konden van de slapende portier niet ongemerkt naar binnen
- c. ! De auto kon van de spoorwachter net onder de slagboom door
- d. ! De auto kon van de spoorwachter niet onder de slagboom door

De zinnen (32-a) en (32-b) moeten, ondanks de pragmatische barrière, geïnterpreteerd worden alsof de slapende portier al dan niet toestemming verleende. En (32-c) en (32-d) laten, wat ze ook mogen betekenen, in elk geval niet de interpretatie toe dat de spoorwachter het *mogelijk* maakte dat de auto onder de slagboom door kon. De conclusie ligt derhalve voor de hand dat, althans voor *van*-bepalingen met persoonlijke agens, alleen de prelexicale eilanden v[ge-maakt noodzakelijk] en v[ge-maakt toegestaan] zo'n bepaling toelaten. Bij v[ge-maakt mogelijk] is dit kennelijk uitgesloten.

Ook is er iets aan de hand met de ontkenning van zinnen met *mogen* onder een persoonlijke *van*-bepaling. Neem de ontkende vormen van (30-a) en van (30-c):

- (33) a. Ze hoeft van haar baas de vertaling vanavond niet af te hebben
- b. We mogen niet instappen van de conducteur

Met (33-a) is niets bijzonders aan de hand, behalve dan, zoals algemeen bekend, en ook boven al opgemerkt, dat *moeten* in *hoeven* verandert wanneer het semantisch onder de negatie staat. De analyse is er een waarbij de negatie de hele rest van de zin in z'n bereik neemt²⁸:

- (34) niet [van haar baas [GEMAAKT [NOODZAKELIJK [ze heeft de vertaling vanavond af]]]]

Voor (33-b) gaat dit echter niet. De analyse in (35-a) is semantisch inadequaat, daar ze de betekenis van (33-b) onjuist weergeeft. (33-b), wel adequaat, is niet de semantische ontkenning van (30-c), ook al ziet de grammatikale vorm er wel naar uit. Immers, (33-b) betekent niet 'het is niet zo dat we van de conducteur mogen instappen', maar veeleer 'de conducteur maakt dat het niet toegestaan is dat we instappen'. Deze betekenis wordt door (35-b) wel juist weerge-

geven. Alleen, de analyse van (35-b) verhindert, door het tussenliggende *niet*, de vorming van een categoriaal eiland dat vervanging door *mogen* mogelijk moet maken. We mogen hierbij opmerken dat de hier aan het licht tredende complicatie niets speciaals uitstaande heeft met de prelexicale syntaxis. Integendeel, het is een complicatie voor elke theorie die de relatie tussen grammatika en semantiek serieus neemt, en het is juist in het kader van, en wellicht dankzij, de prelexicale syntaxis dat dit probleem zich duidelijk manifesteert. Tevens mag worden opgemerkt dat dit, vrijwel onopgemerkte, verschijnsel door geen alternatieve theorie op natuurlijke wijze verklaard kan worden.

- (35) a. niet [van de conducteur [GEMAAKT [TOEGESTAAN [stappen in - we]]]]
 b. van de conducteur [GEMAAKT [niet [TOEGESTAAN [stappen in - we]]]]

Gelukkig biedt ook hier de theorie van de prelexicale syntaxis een uitweg. Zoals beargumenteerd in Seuren (1974a), is het causatieve predikaat (*veroorzaken, maken*) een NEG-Raiser: wanneer het direct gevolgd wordt door de negatie, dan tilt het de negatie over zich heen zodat de bereikrelatie omgekeerd wordt. Hierbij treedt normaal gesproken een lexicale wisseling op van *veroorzaken* naar *laten*, ongeveer zoals de boven besproken lexicale wisseling, onder NEG-Raising, van *moeten* naar *kunnen*. Wanneer we, geheel in de geest van de prelexicale syntaxistheorie, dit proces prelexicaal toepassen ontstaat (36):

- (36) van de conducteur [niet [GELATEN [TOEGESTAAN [stappen in - we]]]]

De vorming van een categoriaal eiland dat door het predikaat *mogen* vervangen kan worden staat nu niets meer in de weg.

We hebben gezien dat normaal gesproken alleen *van*-bepalingen met een handlingsbekwame, persoonlijke agens mogelijk zijn, en alleen bij agentieve modale predikaten die noodzaak of toestemming uitdrukken. Toch is het niet zo dat een *van*-bepaling met een onpersoonlijke, fysische of psychologische agens altijd is uitgesloten bij agentieve modale gebruiksgevallen. De volgende zinnen bewijzen dat:

- (37) a. Ik kon *van het lawaai* niet slapen
 b. Ik moest kotsen *van walging*

Alleen, zulke *van*-bepalingen met een niet-persoonlijke agens zijn alleen toegelaten wanneer het veroorzaakte gevolg een slechts gedeeltelijk beheersbare lichamelijke functie is, zoals kotsen, plassen, huilen, lachen, enz.²⁹ Een zin als (31-b) is kennelijk om die reden anomaal. Overigens zijn *van*-bepalingen met

De winst die hierdoor wordt geboekt is een aanmerkelijke vereenvoudiging van de condities waaronder een *van*-bepaling met niet-persoonlijke agens kan optreden bij modale predikaten. De conditie is vierledig en heeft uitsluitend betrekking op de semantische inputstructuur:

- (42) (a) De *van*-bepaling moet het hoogste bereik hebben. De zin mag dus met name niet onder de negatie staan.
(b) Direct onder de *van*-bepaling moet het causatieve predikaat staan.
(c) De argument-S van het causatieve predikaat moet het predikaat *NOODZAKELIJK* bevatten.
(d) Het predikaat van de argument-S van *NOODZAKELIJK* moet een althans ten dele beheersbare lichamelijke functie aanduiden, al dan niet onder de negatie.

De rest wordt automatisch verzorgd door de apparatuur.

3 Conclusie

Het zal inmiddels duidelijk geworden zijn dat pogingen om bepaalde lexicale predikaten te behandelen als semantisch complex en hun analyse te laten verlopen via uit de normale 'open' syntaxis bekende processen meer zijn dan een aardig spelletje voor verloren uren. Er steekt een betrekkelijk hoog verklaaringspotentieel in prelexicale analyses, mits ze onder strikte methodologische controle worden uitgevoerd: tegenover elke theoretische investering moet een duidelijk rendement staan in termen van verklaring van verschijnselen. De boven gevoerde verdediging van de prelexicale syntaxis moge dan antimodieus zijn, de substantie van de argumenten en de 'muziek' in het aangetroffen systeem worden er niet minder om.

NOTEN

- * Het is met het grootste genoegen dat ik deze étude opdraag aan mijn goede vriend Maarten van den Toorn. Eén van zijn grote passies is de muziek. Ik hoop dat de 'muziek' van dit stuk hem, en andere lezers, genoegen zal schenken.
- 1 Het begrip 'prelexicale syntaxis' gaat terug op Gruber (1965; 1967), maar de centrale auteur is zonder twijfel James McCawley, in veel artikelen uit de jaren 60 en 70 (zie McCawley (1973) voor een goede collectie). Een belangrijk artikel is ook De Rijk (1974).

- 2 Zie bv. Seuren (1981, 1986).
- 3 Een andere categorie van Dative Ridding wordt gevormd door gevallen waar een indirect object subject wordt, zoals in *Ik mankeer niets*, naast *Mij mankeert niets*.
- 4 Zie voor een uitvoerige analyse en bespreking Seuren (1972).
- 5 Men zou zelfs kunnen stellen dat het Frans in de oppervlaktestructuur maar twee NP-argumenten toelaat. Een 'diepe' derde NP moet in de oppervlaktestructuur worden ondergebracht in een prepositiebepaling.
- 6 De eerste was McCawley, in een aantal artikelen uit de late zestiger jaren.
- 7 McCawley's motivering was overigens geheel anders dan de hier geschetste. Dative Ridding speelde bij hem geen rol. Wel de in het Engels zeer in het oog springende semantische causatief-derivatie.
- 8 Het uitroepteken staat hier voor de ongelijkwaardigheid of zelfs onacceptabiliteit van de vervanging.
- 9 Grevisse & Goosse (1986) § 792b.
- 10 Nog afgezien van de veelheid van termen die verschillende manieren van doden aanduiden: *hang, shoot, behead, lapidate, impale*, enz.
- 11 Zie voor verwante uiteenzettingen ook de Introduction in Seuren (1974b).
- 12 Vgl. de bespreking van Fodors argumenten in Seuren (1985:204-8).
- 13 Het is wellicht verhelderend de boven gegeven voorbeelden (3)-(5) in dit licht te beschouwen.
- 14 In Seuren (1985:131) heet dit verschijnsel horizontale subjectdeletie.
- 15 Ik ben dank verschuldigd aan Paul Waterval voor zijn prachtige, helaas niet gepubliceerde, overzicht van de genoemde anglistische literatuur over *get*.
- 16 Ik ga hier, zonder verdere discussie, uit van mijn Semantische Syntaxis, zoals gepresenteerd in Seuren (1985) en vele andere publicaties. Deze theorie geeft SVO-talen de onderliggende structuur VSO. De hogere tem-

pusoperator zorgt, via SR voor de oppervlaktestructuur SVO, de zg. 'tempusroutine'. Vgl. voor een uitvoeriger uiteenzetting Seuren (1985): 128-130).

- 17 Deze opvatting werd ook door mij verdedigd in (1974b:5-6).
- 18 Deze gedachte wordt impliciet weergegeven door de term *root modals*, die enige tijd gangbaar is geweest voor epistemische gebruiksgevallen. De overweging achter deze term was dat deze modale predikaten worden toegepast op een hoofdpropositie, dus, in cyclische zin, nadat de hoofdpropositie tot op de 'wortel' is afgewerkt. Argumenten voor deze universeelgrammatische opvatting zijn er te over. Een enkel voorbeeld moge volstaan. In het Nieuw-Grieks, dat geen infinitieven kent, wordt zin c18-a), letterlijk vertaald, weergegeven d.m.v. het onpersoonlijke 'het kan': 'het kan dat ze vertrokken zijn'. Maar een zin als *Ze kunnen goed Grieks spreken* wordt weergegeven met de meervoudige persoonsvorm: 'ze kunnen dat ze goed Grieks spreken'.
- 19 Er bestaat een wijdverbreid misverstand onder grammatici van het Nederlands dat SR ook in het Nederlands voor de promotie van het lagere subject zorgt. *Ik heb deze misvatting, naar ik hoop afdoende, weerlegd in Seuren (1990:99-108) voor gevallen als *Zij heeft zijn ogen doen glinsteren*. Het argument is echter analoog toepasbaar op de modale predikaten.*
- 20 Precieser gezegd, de regel voor het Nederlands is dat het lagere predikaat de voltooid-deelwoord-vorm krijgt, tenzij het binnen het V-eiland gevolgd wordt door een of meer verdere V's. Dit verklaart het bekende verschijnsel van de Infinitivus pro Participio. In het onderhavige geval is v[vertrekken] echter het meest rechtse V-element in het eiland, en het wordt dus voltooid deelwoord.
- 21 In de meest prominente studie op dit gebied (Dowty 1979) wordt overigens aan de modale predikaten nauwelijks enige serieuze aandacht besteed (vgl. Dowty 1979:336,360,372).
- 22 *De aandachtige lezer zal bemerkt hebben dat bij omzetting van de structuren van (25) in echte bomen de behoefte ontstaat om de uitdrukking voor alle x:studenten als V (predikaat) te beschouwen. Dit is correct, en is precies wat de Semantische Syntaxis doet. Vgl. Seuren (1985:141-157).*
- 23 In het Engels hoeft niet per se de object-term genomen te worden. Daar wordt de eerstvolgende NP na het semantische, en nu lege, subject de nieuwe subject-term van de passieve zin. De eerstvolgende NP kan ook indi-

rect object zijn, als in *She was given a new car*, of prepositie-object, als in *This has never been written about*.

- 24 In de nu komende analyses zullen we voor de duidelijkheid een werkwoord dat optreedt in een passieve constructie als voltooid deelwoord weergeven.
- 25 Evenals op de prelexicale syntaxis rust ook op de regel NEG-Raising een sociaal taboe in de taalkunde, eveneens geheel ten onrechte. Vgl. Seuren (1974a), Horn (1978).
- 26 Zie hiervoor met name Seuren (1974a), waarin deze stelling aan de hand van allerlei materiaal wordt geadstrueerd. Opmerkelijk is overigens dat in sommige varianten van het Engels en het Frans deze lexicale conversie niet optreedt. Daar vindt men respectievelijk bv. *He mustn't be very happy* en *Il ne doit pas être content* in de betekenis van 'Die is vast niet in z'n nopjes'.
- 27 De auctor intellectualis van de nu volgende gedachte, nl. dat de *van*-bepaling in agentieve modale zinnen in feite een agens-bepaling bij een passief is, is Kraak, in zijn helaas sterk ondergewaardeerde artikel 'A search for missing agents' (1968).
- 28 Terwille van de eenvoud van de notatie wordt het label 'S' weggelaten. Elk onbenoemd paar vierkante haken omsluit dus een S-structuur.
- 29 Larkin (1976:393), die verwijst naar niet nader genoemd werk van Lindholm, onderkent dezelfde categorie voor het Engels, dat *must* in deze gevallen uitsluit en *have to* verplicht stelt. Larkin vergist zich echter wanneer hij stelt dat, bij deze gevallen, 'the body itself is seen as the compelling force'.
- 30 Deze zin is wel grammatikaal onder een echo-intonatie en een daaraan beantwoordende interpretatie: iemand heeft net gezegd *Je moest kotsen van walging*, en ik ontken die zin radikaal daar de presupposities niet kloppen. Ook is deze zin grammatikaal onder contrastieve nadruk, bijvoorbeeld op de prepositiebepaling *van walging*: *Ik moest niet kotsen van walging maar van de vis die ik gegeten had*.

BIBLIOGRAFIE

- Chomsky, N. 1972: *Studies on Semantics in Generative Grammar*. Mouton, Den Haag.
- Dixon, R. 1971: A method of semantic description. Steinberg & Jakobovits:436-471.
- Dowty, D. 1979: *Word Meaning and Montague Grammar*. Reidel, Dordrecht.
- Evers, A. 1975: *The Transformational Cycle in Dutch and German*. Diss. Utrecht.
- Fodor, J. 1970: Three reasons for not deriving 'kill' from 'cause to die'. *Linguistic Inquiry* 1.4:429-438.
- Grevisse, M. & A. Goosse 1986: *Le bon usage*. Duculot, Parijs-Gembloux.
- Gruber, J. 1965: *Studies in Lexical Relations*. Diss. MIT.
- Gruber, J. 1967: *Functions of the Lexicon in Formal Descriptive Grammars*. TM 3770 System Development Corporation, Santa Monica, California.
- Horn, L. 1978: Remarks on Neg-Raising. *Syntax and Semantics*, Vol. 9 (red. P. Cole), Academic Press, New York:129-220.
- Kraak, A. 1968: A search for missing agents. *Le langage et l'homme* 8: 146-156.
- Larkin, D. 1976: Some notes on English modals. *Syntax and Semantics*, Vol. 7 (red. J. McCawley), Academic Press, New York:387-398.
- Levelt, W. 1989: *Speaking. From Intention to Articulation*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- McCawley, J. 1973: *Grammar and Meaning. Papers on syntactic and semantic topics*. Taishukan, Tokyo.
- Morton, J. 1969: The interaction of information in word recognition. *Psychological Review* 76:165-178.
- Morton, J. 1979: Word recognition. In: J. Morton & J. Marshall (red.), *Psycholinguistics. Series 2. Structures and Processes*. Elek, Londen.
- De Rijk, R. 1974: A note on prelexical Predicate Raising. Seuren (1974b): 43-74.
- Ruwet, N. 1972: *Théorie syntaxique et syntaxe du français*. Du Seuil, Parijs.
- Seuren, P. 1972: *Predicate Raising and Dative in French and Sundry Languages*. L.A.U.T., Trier.
- Seuren, P. 1974a: Negative's travels. Seuren (1974b):183-208.
- Seuren, P. 1974b: *Semantic Syntax*. Oxford University Press, Oxford.
- Seuren, P. 1981: Tense and aspect in Sranan. *Linguistics* 19:1043-1076.
- Seuren, P. 1985: *Discourse Semantics*. Blackwell, Oxford.
- Seuren, P. 1986: Adjectives as adjectives in Sranan: a reply to Sebba. *Journal of Pidgin and Creole Studies* 1.1:123-134.
- Seuren, P. 1990: *Filosofie van de taalwetenschappen*. Nijhoff, Leiden.

Steinberg, D. & L. Jakobovits (red.) 1971: *Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*. Cambridge University Press, Cambridge.